

Liisa Niinikangas

OPPIMINEN JA KOULUKIRJASTO

Oppimisella on silkkaa taloudellista hyötyä korostavien kasvojensa lisäksi omavaloinen ilmiönsä. Oppiminen on ilo, josta voi nauttia vain sen itsenä vuoksi. Aristoteleen mukaan oppiminen on luonnollista mielihyvää, joka ei ole rajoitettu ainoastaan filosofeille, vaan tarkoitettu kaikille ihmisille. Oppiakseen ja sisäistääkseen oppimansa ihmisen on tehtävä muutakin kuin vain käytävä koulua ja luettava oppikirjoja. Taide, kaunokirjallisuus ja runous vapauttaa opiskelijan mielen ja sydämen niin, että hän voi samaistua toiseen ihmiseen ja löytää myös oman sisäisen itsensä. Oppilaitoksen kirjasto voi olla paikka, tila, jossa opiskella, työtapa aktiiviseen oppimiseen, löytämisen riemuun, oivallukseen, paikka, jossa opetus jäsentyy tiedoksi ja kasvaa taidoksi.

Liisa Niinikangas

OPPIMINEN JA KOULUKIRJASTO

Kirjasto on informaatioyhteiskunnan lipunkantaja. Tulevaisuuden osaamisen ratkaisevia tekijöitä on se, miten informaation saanti järjestetään. Onko informaatio vain harvojen maksukykyisten yksinoikeus vai onko se kaikkien perusoikeus? Juuri nyt on huomisen ensimmäinen aamu, kun päätetään, millaisin ratkaisuin suomalaisissa kouluissa hyödynnetään maailman tietovarantoja.

Artikkelissani pohdin suomalaisen koulukirjaston, mediakeskuksen, kehittämismahdollisuuksia nyt, kun vuoteen 2000 on vain viisi vuotta. Mallia on noudettava maailmalta. Vaikka Suomessa on maailman paras yleinen kirjasto, meillä ei ole ollut yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta koulukirjastoja. Esittelemäni ulkomaiset esimerkit ovat vaihtelevista koulumuodoista, peruskouluamme vastaavalta tasolta alkaen. Mielestäni koulukirjastoa voidaan pitää eri koulumuotojen läpi kulkevana ideana, joka rakentuu jatkumoksi ala-asteelta ja täydentyy opiskelun mukaan luokka luokalta elämän läpi jatkuvaan oppimiseen. -Koska Suomessa aiheesta on kirjoitettu lähes olemattomasti, termit ovat vakiintumattomia, mutta ajatukset niiden takana ovatkin tärkeimmät. Käytän oppilaitos- ja koulukirjastoja synonyymeina. Termillä kirjasto ymmärrän laajaa käsitettä, jossa mukana ovat perinteiset kirjaston materiaalit ja palvelut, mutta lisäksi uudet mediat, moniviestimet ja tietoverkot.

1990-luvun Suomessa törmää koulukirjastojen kaksi suurta linjaa. Pohjoismaiseen tapaan voimakas, hyvin kehittynyt yleinen kirjastoverkkomme on huolehtinut koulujen ja kirjastojen yhteistyöstä lähinnä olemalla opetuksen materiaalikeskus. Isossa Britanniassa, Kanadassa, USA:ssa ja Australiassa koulukirjastot ovat integroituja koulun opetussuunnitelmaan. Kysymys on perusteiltaan erilaisesta ajattelutavasta! kolmannesta kirjastomuodosta tieteellisten ja yleisten kirjastojen lisäksi, toiminnasta, jolla on oma teoriansa ja omat julkaisunsa.

KOKO KOULUN MUUTOS - JA KOULUKIRJASTON MAHDOLLISUUS

KOULUKIRJASTO KOULUN STRATEGIASSA

Koulun muuttamisen mahdollisuudessa on kysymys opetuksen sisältöjen, opetusmenetelmien sekä opetusjärjestelyjen murroksesta. Maailmalla koko koulun sisäisessä muutoksessa on koulukirjastokin mukana, luontevana omana osanaan. 1980- ja 1990-luvuilla koulukirjastojen kehittämistä on tehty Kanadassa, USA:ssa ja Australiassa korkealla poliittisella tasolla strategisia päätöksiä, koska havaittiin, että koulukirjastot ovat uudistuvan oppimiskäsityksen ja oppimispainotteisen koulun toteutumisen kriittinen kohta. Koulukirjastot ovat oppimisresursseja. Niiden olemassaolon oikeutus eli missio on palvella koko koulun toiminta-ajatusta, edistää uudentyyppistä oppimista ja opetusta. - Australiassa oppimisen ja koulukirjastojen muutosta on havainnollistettu seuraavasti:

PERINTEINEN OPETUS

- ×Sisältö tärkeä, oikea tieto kerralla kaikille
- ×Opettaja valitsee sisällön
- ×Opettaminen on puhumista, oppiminen on kuuntelemista
- ×Oppiminen on tuote, tulos, jossa vaaditaan samankaltaisuutta. Erilaisuutta ei rohkaista
- ×Etukäteen laadittu opetussuunnitelma
- ×Nojaa enimmäkseen teoreettiseen ja abstraktiseen kirjatietoon
- Oppimisympäristö suunniteltu vain tehokkaaseen opettamiseen

UUSI OPPIMISKASITYS

- Oppimaan oppiminen on tärkeää, samoin kysymysten teko, arviointi ja tiedonlähteille pääsy. "Tiedon" sisältö saattaa muuttua
- Oppiminen on prosessi. Opiskelijat tekevät päätöksiä omasta oppimisestaan
- Korostetaan itsenäisyyttä ja yksilöllistä oppimista, pyritään vastuullisuuteen ja itseluottamukseen
- Teoreettista ja abstraktia tietoa täydennetään kokemuksella ja kokeellisesti, myös luokkahuoneen ulkopuolella
- Oppimisympäristön tulisi ottaa huomioon erilaisten oppijoiden tarpeet
- Opettaja on myös oppija, oppiminen on yhteinen kokemus
- Tasa-arvoisuus ilman opettajan ja opiskelijan rooleja

PERINTEINEN KOULUKIRJASTO

- Tieto on kohde, tieto koostuu paloista, joilla vakiintunut merkitys
- Kirjasto keskittyy tiedon välittämiseen opiskelijoille
- Tiedontarvitsijat ovat tiedon passiivisia vastaanottajia, tiedon määränpäitä
- Autoritaarinen ja hierarkkinen rakenne, yksilöllisyys on kaoottista
- Tavoitteena paljon käyttäjiä samoille palveluille

- Tieto sopii kaikille samalla tavalla
- Puolueettoman, neutraalin tiedon tarjonta tärkeää
- Kirjastot ovat kirjavarastoja, kirjojen mukavuus tärkeämpää kuin käyttäjien

UUSI KOULUKIRJASTO

- Tieto luo merkityksiä ja ymmärrystä. Tiedon merkitys vaihtelee yksilöittäin
- Opiskelijalla on aktiivinen rooli suhteessa tietoon. Hän on tiedon prosessoija ja päätöksen tekijä
- Opiskelijan aiemmat tiedot ja nykyinen tilanne vaikuttavat tiedon ymmärtämiseen ja käyttöön
- Tiedonhankintatavat vaihtelevat yksilöllisesti
- Opiskelijoilla tulisi olla pääsy kykyjensä, tarpeittensa ja kiinnostuksensa mukaisiin tiedonlähteisiin
- Kirjasto on tärkeä linkki oppijoiden ja erilaisten tarpeellisten tiedonlähteiden välillä
- Opiskelijoiden tiedontarpeiden tyydyttäminen on tärkeää ja palaute välttämätöntä
- Opettajien ja kirjastonhoitajien yhteistyöllä kehitetään opiskelijoiden tiedonhallintataitoja

Millainen sitten on koulun kokonaisstrategioihin sidoksissa oleva joustava kirjasto ja avoin oppimisympäristö? Isossa-Britanniassa on kehitetty kokonaismallia siitä, mitä kaikkea kuuluukaan koulukirjastoihin. Uudentyyppisen koulukirjaston idea perustuu koko koulun strategioihin, joihin kaikki ovat sitoutuneet. Koulukirjasto on osa koulupohjaista opetus-suunnitelmaa, jota se toteuttaa. Toiminta perustuu tiimityöskentelyyn: työskennellään yhdessä oppimisen ja myös yksittäisen opiskelijan tukemiseksi. Perinteisen kirjaston tavoin tarjotaan myös tilat, välineet sekä käytettävät resurssit. Uusinkin oppimisteknologia on saatavilla ja sen käyttöön myös perehdytetään. Tiedontarpeiden muuttumisen ja kehittymisen ennakointiin varaudutaan. Kirjasto on sekä kansallisten että kansainvälisten verkostojen solmukohta. Kaikki mallin osiot ovat harkittuja, suunniteltuja ja sidoksissa toisiinsa.

TUTKIVA OPPIMINEN JA MEDIAKESKUS

Resource based learning tai flexible learning (varhemmin myös free inquiry learning, independent learning, student-centered learning) tarkoittavat työtapaa, jossa yhden tekstin tai oppikirjan sijasta opiskelijat pyrkivät oppimistavoitteisiinsa käyttämällä erilaisia tiedonlähteitä. Ruotsalaiset käyttävät **tutkivasta oppimisesta** tai **tutkivasta työtavasta** nimitystä undersökande arbetssätt.

Tiedon käsityksen murrokseen liittyy oppimiskäsityksen murros. Tieto käsitetään työvälineeksi. Niin kauan kuin yksi opettaja opettaa ja 30 opiskelijaa kuuntelee, ei oppimiseen tarvita erillisiä kirjastopalveluita. Uudet koulukohtaiset opetussuunnitelmat korostavat oppilaskeskeisiä työtapoja. Oppilaskeskeinen itseohjautuva opiskelu, teema- ja projektiopinnot, yhteistoiminnallinen oppiminen, monimuoto-opetus ja etäopiskelu tarvitsevat kaikki opetusresursseinaan tiedonlähteitä, kirjoja, aikakauslehtiartikkeleita, videoita, tietokantoja, opetusohjelmia, tiedonsiirtoverkkoja tai Internetiä. Tutkiva työtapa edellyttää, että on, mitä tutkia. Opiskelija on itse vastuussa omasta oppimisestaan. Lisääntyvä tietotekniikan soveltaminen opetuksessa ja tiedon määrän tulva muuttaa painopisteen tiedonjakaja-opettajasta opiskelijoiden itsenäiseen tiedonhankintaan ja sen käyttöä korostavaan

tutorointiin. Elämän läpi jatkuva oppiminen korostuu. Ellei opettajan rooli muutu, oppiminen ei muutu, eikä kirjastonhoitajakaan voi näyttää muita kuin luetteloinnin ja luokituksen kykyjään.

1980-luvulla USA:ssa ja Kanadassa alettiin edellyttää tehokkaampaa opetusta, koulujen ja koulukirjastojen määrärahoja supistettiin, ja olemassa olevien koulukirjastojen oli voimakkaasti kehitettävä toimintaansa. Opetusjärjestelyjen ja kirjaston oli tuettava opiskelijan yksilöllisyyden huomioon ottavaa opiskeluprosessia. Koulukirjastoja kutsutaankin nykyisin USA:ssa nimellä School Library Media Center ja Kanadassa Library Resource Centre. Koulukirjastonhoitaja on vastaavasti School Library Media Specialist (USA) tai Teacher-librarian (Kanada). USA:ssa painotetaan, että koulukirjastonhoitaja vastaa erityyppisistä aineistoista ja pystyy opettamaan opiskelijoita vaikkapa oman videon tai oppimateriaalin teossa. Teacher-librarian -nimi taas korostaa, että kyseessä on kaksi eri ammattitaitoa omaava henkilöä opettaja ja kirjastonhoitaja. Hän ei ole se joka vastaa sivutoimisesti kahden viikkotunnin ajan oppilaitoksen kirjakokoelmasta. Opettaja-kirjastonhoitaja opettaa **tiedonhallintataitoja (information skills)** ja suunnittelee opintoprojekteja yhdessä opettajien kanssa.

Mediakeskuksen materiaali on muutakin kuin perinteisiä kirjoja tai lehtiä. Tietotekniikka muuttaa nopeasti oppilaitosten kirjastoja. Kirjaston omat kortistot muutetaan tietokannoiksi. Muiden kirjastojen tietokantojen selailu tietoliikenneverkkojen välityksellä on luontevaa jatkoa. Mediakeskuksesta voidaan luoda avoin oppimisympäristö hankkimalla sähköposti ja CD-ROM-muotoista oppimateriaalia opiskelijoiden käyttöön. Myös videot ja äänitteet ovat mediakeskuksen arkea. Mediakeskus on aktiivinen. Sen lisäksi, että siellä tarjotaan välttämättömiä opetussuunnitelman toteuttamis- ja tukipalveluita, siellä opetetaan myös tiedonhallintataitoja opiskelijoille ja opettajille. Media keskuksen henkilökunnan rooli ja suhde opetussuunnitelmaan muuttuu. Mediakeskus on oppilaitoksen strateginen kilpailutekijä, joka mahdollistaa hyvän oppimisen.

Tutkijat **David Streatfield** ja **Sharon Markless** ovat korostavat, että oppilaitoksen yleiset opetukselliset tavoitteet määrittävät ensisijaisesti koulun kirjaston toimintaa ja kehittämistä. Erilaiset koulut tarvitsevat tuekseen erilaisia kirjastoja, koulun ja sen kirjaston tulee olla samaa paria. Koulukirjastoa, joka mahdollistaa itsenäisen opiskelun, ei hyödynnetä parhaalla mahdollisella tavalla koulussa, joka painottaa perinteistä opettajajohtoista opetusta. Toisaalta oppilaskeskeistä oppimista korostavissa kouluissa perinteisestä koulukirjastosta saatava pedagoginen hyöty on minimaalinen.

TIEDONHALLINTATAIDOT (INFORMATION SKILLS)

- uuden vuosituhannen tapa opiskella

Tiedonhankinnan ja tiedon prosessoinnin taidot joutuvat koetukselle, kun siirrytään pois yhden oppikirjan totuudesta ja aletaan tarkastella tietoa eri suunnista.

Myös opiskelijan ajattelu aktivoituu. Käsite **information skills** (myös study skills, research skills; information literacy) liittyy oppimistehtäviin, ongelmakeskeiseen opetukseen ja oppimisprosessiin Tiedonhallintataitoihin kuuluu taito tunnistaa tiedontarve, etsiä ja paikallistaa tiedonlähteet, arvioida tiedonlähteitä, tehdä muistiinpanoja, prosessoida tietoa j2 tuottaa oma oppimistulos, arvioida työtään ja soveltaa oppimaansa. Tiedonhallintataidot tukevat itsenäistä ja elinikäistä oppimista. Ison Britannian ja USA:n informaatiotutkijat ja

koulujen mediakeskusspesialistit ovat kiinnittäneet enenevästi huomiotaan oppimisstrategioihin ja oppimistyyleihin. On pohdittava, millaisia oppimisprojekteja opiskelijat työstävät ja millaisia oppimateriaaleja mediakeskuksissa tarvitaan erilaisille oppijoille.

Tiedon hankintataidot ongelmakeskeisen oppimisen osana nostavat kirjaston oppimisympäristönä keskeiseen asemaan. Tiedonhankinnan opetus laajenee tietyn kirjaston kokoelmien hallinnasta eri alojen tiedonlähteiden yleiseen hallintaan ja kriittiseen arviointiin. Kirjastonhoitajan uusi rooli ohjaa oppimisprosessiin, tiedonlähteiden käyttöön, tiedonhankintaan sekä hankitun tiedon soveltamiseen ja arviointiin. Ohjausta annetaan sekä opettajille että opiskelijoille. Tiedonhallintataitoja voidaan opettaa omina erillisinä sisältöinä tai niiden opetus voidaan integroida oppimistehtäviin (flexible schedule). Australialaiset tutkijat Todd, Lamb ja McNicholas ovat tutkimuksessaan osoittaneet oppimistehtäviin integroitujen tiedonhallintataitojen myönteisiä vaikutuksia seuraavasti:

Vaikutukset opiskelijoihin:

- Osallistuminen opetukseen lisääntyi ja monipuolistui.
- Itsearviointikyky parani
- Itseluottamus omiin taitoihin parani selvästi, varsinkin heikoilla oppilailla
- Oma-aloitteisuus ja vastuullisuus opinnoista lisääntyi
- Myönteisyys opiskelua, omaa itseä ja opiskelutovereita kohtaan lisääntyi.

Vaikutukset oppimisprosessiin:

- Opiskelijan oli helpompi ohjata ja seurata omaa oppimistaan tiedonhallintataitojen avulla kuin aikaisemmin.
- Oppimisaika lyheni ts. samassa ajassa opittiin enemmän asioita kuin aikaisemmin, vastoin opettajien ennakkoluuloja.
- Oppiminen oli haaste, josta haluttiin selviytyä.
- Suuren tietomäärän hallinta helpottui.

Vaikutukset oppimistuloksiin:

- Oppiminen koettiin mielekkääksi.
- Reflektiivinen ajattelu lisääntyi, ja pelkkä tietojen kopiointi paikasta toiseen väheni.
- Kokeellisesti mitattu muistamiskyky parani.
- Keskittymiskyky opittaviin asioihin parani.
- Oppimisen siirtovaikutus lisääntyi, ts. taitoja osattiin soveltaa uusissa tilanteissa.
- Opiskelijoiden yhteistyö lisääntyi. Koetulokset paranivat.

Vaikutukset oppimisympäristöön:

- Opiskelijat kokivat arvostuksensa kouluympäristössä kasvaneen.
- Luokan ilmapiiri parani.
- Opettaja muuttui ohjaavaksi työryhmän jäseneksi, joka auttoi opiskelijaa selventämään omia opiskelutarpeitaan.
- Ikävystyneisyys väheni, mielenkiinto opiskelua kohtaan lisääntyi.

Vaikutukset opetukseen opettajien kokemina

- Aikaa säästy sekä opetuksen valmistelussa että tehtävien annossa.
- Opetuksen yksilöllinen eriyttäminen helpottui.
- Oppisisältöjen esittämistapa muuttui. Opiskelijat saivat itse löytää ja käsitellä tietoja aiemman "lusikalla syöttämisen" sijasta
- Opetus täsmentyi ja terävöityi. Opettajasta tuli auttaja ja mahdollistaja, joka ponnisteli täyttääkseen kaikkien opiskelijoiden tarpeet.
- Ilo opetustyöstä ja itseluottamus tehdyn työn laadusta lisääntyivät. Arviointi tehostui. Palautteen antaminen opiskelijoille heidän opintosuorituksistaan helpottui.
- Aluksi tiedonhallintataitojen opettelu vaatii paljon työtä. Myös epäilevien työtovereiden kanssa työskentely oli hankalaa.

SOVELLUTUSMAHDOLLISUUKSIA SUOMESSA?

Koulun kirjasto tai tietopalvelu on Suomessa perinteisesti tukenut opetussuunnitelmaa ja sen toteuttamista vain hankkimalla materiaalia, olemalla väline ja tukipalvelu. Laadukkaan koulukirjaston luominen on aloitettava sen mission määrittelystä. Miksi juuri me tarvitsemme kouluamme kirjastoja tietopalvelua? Koulut voivat nyt hankkia tarvitsemansa palvelut. Kirjallinen kehittämissuunnitelma ja sitoutuminen sen toteutukseen on seuraava. Jatkossa nousevat avaintekijöiksi rehtorien osuus, täydennyskoulutus sekä perinteisten kirjastojen halu ja kyky muuttua. Koulukirjasto on koko koulun yhteinen asia, mutta rehtori on tärkein yksittäinen muutosvoima. Jos rehtori ymmärtää koulukirjastonsa merkityksen uudenvälisen oppimisen mahdollistajana, hän pystyy tukemaan ja resursoimaan pedagogisia kehittämissuunnitelmia.

Globaalit ongelmat ovat Suomenkin ongelmat. **Access to information** - pääsy tiedon lähteille on tulevaisuuden kynnyksikysymys. Mitään todellista edistystä ei voi kuitenkaan tapahtua, ennen kuin opettajien ja kirjastonhoitajien peruskoulutuksessa maailman mallit muuttuvat teoiksi. Suomen koulukirjastojen muutos on hidas, kovaa työtä on tarjolla paljon. Nyt on päätettävä, mihin suuntaan haluamme mahdollisia koulukirjastojamme kehittää!

LÄHTEET

Eisenberg, Michael & Berkowitz, Robert E.: Curriculum Initiative. An Agenda and Strategy for Library Media Programs. Norwood, N.J., 1992.

The Flexible Library and Learning Environment. Leaflet by the Information Directorate of the National Council for Educational Technology (NCET) in collaboration with the TVEI Flexible Learning Development, Employment Department.

Markless, S. & Streatfield, D. (1992). Cultivating information skills in further education: eleven case-studies. Library and Information Research Report 86. British Library.

Niinikangas, Kari ja Liisa: Yhteistoiminnalla kirjaston tavoitteista totta. Miten suunnitella kirjaston strategioita? teoksessa Kirjastostrategiat. Suomen kirjastoseura, 1992.

Niinikangas, Liisa: Muutoksen mahdollisuus! Kirjastolehti 1992: 328-329.

Niinikangas, Liisa: Tiedonhallintataidot - avain uudenlaiseen oppimiseen. Teoksessa Vox collegii - Anneli Luoman juhla-kirja. Tampereen yliopiston kirjaston julkaisu ja. Sarja A;4 (1993).

Rissanen, Kaisa: Uudenlaista kirjastoa etsimässä - ammattikorkeakoulukirjastot ja käyttäjä-koulutus. Signum vol 27(1994):8, s.227-229.

Streatfield, D. & Markless, S.(1994). Invisible learning? The contribution of school libraries to teaching and learning. British Library Information Research Report 98.

Todd, R.J. & Lamb, L. & McNicholas, C.: The Power of Information Literacy. Unity of Education and Resources for the 21st Century. Towards the 21st Century. Selected Papers From the 21st Annual Conference. International Association of School Librarianship.

Toponen, Tiina: Minne matka koulukirjasto - mallia maailmalta. Kirjastotieteen ja informatiikan proseminariesitelmä. Tampereen yliopisto. Kirjastotieteen ja informatiikan laitos, kevät 1943.